

**Marcin Arszyński, Zofia
Medwecka, Janusz Lehmann**

**Przegląd zagranicznych czasopism
konserwatorskich**

Ochrona Zabytków 16/3 (62), 69-75

1963

Artykuł został zdigitalizowany i opracowany do udostępnienia w internecie przez Muzeum Historii Polski w ramach prac podejmowanych na rzecz zapewnienia otwartego, powszechnego i trwałego dostępu do polskiego dorobku naukowego i kulturalnego. Artykuł jest umieszczony w kolekcji cyfrowej bazhum.muzhp.pl, gromadzącej zawartość polskich czasopism humanistycznych i społecznych.

Tekst jest udostępniony do wykorzystania w ramach dozwolonego użytku.

OD REDAKCJI

Poczynając od zeszytu 3/1963 „Ochrony Zabytków” ukazywać się będzie w dziale „Piśmiennictwo” stały przegląd bibliograficzny najważniejszych zagranicznych czasopism konserwatorskich (znajdujących się z wyjątkiem poz. 6 i 12 w Bibliotece Ośrodka Dokumentacji Zabytków), obejmujący następujące tytuły:

1. *Studies in Conservation The Journal of the International Institute for Conservation of Historic and Artistic Works.*
Etudes de Conservation. Le Journal de l'Institut International pour la Conservation des Objets d'Art et d'Histoire.
2. *Österreichische Zeitschrift für Kunst- und Denkmalpflege.* (Austria).
3. *Bulletin Institut Royal du Patrimoine Artistique. Koninklijk Instituut voor het Kunstpatrimonium.* (Belgia).
4. *Památková Péče.* (ČSR).
5. *Bulletin du Laboratoire du Musée du Louvre. Supplément à la „Revue du Louvre”.* (Francja).
6. *Les Monuments Historiques de la France.* (Francja).
7. *Zbornik Zaštite Spomenika Kulture. Recueil des Travaux sur la Protection des Monuments Historiques.* (Jugosławia).
8. *Deutsche Kunst- und Denkmalpflege.* (NRF).
9. *Maltechnik Technische Mitteilungen für Malerei und Bildpflege.* (NRF).
10. *Müemlék Védelem.* (Węgry).
11. *Bollettino dell Istituto Centrale del Restauro.* (Włochy).
12. *Soobščenijsz. Vsesojuznaja Centralnaja Naučnoissledowatel'szkaja Laboratorija po Konservaczi i Restavraczi Muzejnych Chudożestvennych Cennostej (VCNILKR).* (ZSRR).

Stały przegląd bibliograficzny zagranicznych czasopism konserwatorskich, który rozpoczynamy w zeszycie bieżącym od:

- Österreichische Zeitschrift für Kunst- und Denkmalpflege.*
Bulletin. Institut Royal du Patrimoine Artistique. Koninklijk Instituut voor het Kunstpatrimonium,
Bulletin du Laboratoire du Musée du Louvre. Supplément à la „Revue du Louvre”.
Deutsche Kunst- und Denkmalpflege,
Maltechnik. Technische Mitteilungen für Malerei und Bildpflege.
Zbornik zaštite spomenika kulture.

obejmować będzie w zeszytach 3 i 4/1963 wydawnictwa, jakie ukazały się w r. 1962. W roczniku 1964 „Ochrony Zabytków” uwzględnione w zasadzie zostaną w przeglądzie wydawnictwa za r. 1963. Niezależnie od wprowadzenia stałego przeglądu zagranicznych czasopism konserwatorskich kontynuowane będą rubryki: „Polska bibliografia techniczna” i „Z piśmiennictwa obcego naukowo-technicznego”, jak również zamieszczane będą recenzje z ważniejszych wydawnictw książkowych.

Redakcja wyraża przekonanie, że wprowadzona zmiana przyczyni się do bardziej wszechstronnego i regularnego informowania czytelników zainteresowanych problematyką w zakresie konserwatorstwa.

PRZEGLĄD ZAGRANICZNYCH CZASOPISM KONSERWATORSKICH

DEUTSCHE KUNST UND DENKMALPFLEGE. (Ukazuje się dwa razy w roku) Wyd. Vereinigung der Landesdenkmalpflieger in der Bundesrepublik Deutschland. Deutscher Kunstverlag München-Berlin, 1962.

Rocznik 1962, zeszyt 1. s. 80, ilustracje.

G. Grundmann, *Grossstadt und Denkmalpflege*, (Problem ochrony zabytków w wielkim mieście). Autoreferat rozprawy wydanej w 1960 r. pod tym samym tytułem oma-

wiającej problemowo zagadnienia ochrony zabytków architektury i urbanistyki w podlegającym odbudowie i rozbudowie ośrodka wielkomiejskim.

W. Götze, *Die Orangerie des Schlosses Friedrichsthal in Gotha.*

(Oranżeria pałacu Friedrichsthal w Gotha). Historia budowlana obiektu wzniesionego 1747—1772 rzutowana na tło syntetycznego rysu historyczno-typologicznego oranżerii barokowych w Niemczech.

W. Jung, Beobachtungen am Mainzer Dom anlässlich der Wiederherstellungsarbeiten 1955—1960. (Obserwacje poczynione w związku z pracami restauratorskimi w katedrze w Mainz w latach 1955—1960). Podanie nieznanych faktów dotyczących techniki kamieniarskiej i budowlanej, struktury budynku i jego historii. Sprawozdanie z prac wśród których dominowały tradycyjne metody wymiany zniszczonej kamieniarki i tynków.

H. Brunner, Zum Brand der Burg Trausnitz in Landshut. (W sprawie pożaru zamku Trausnitz w Landshut). Streszczenie historii zamku budowanego od 1204 do ok. 1300 r. i rozbudowanego w XVI i XVII w. oraz relacja z pożaru, który zniszczył cenne wnętrza (druga połowa XVI i pocz. XVII wieku). Wstępny bilans szkód i pierwsze propozycje konserwacji i adaptacji.

K. Körner, Zur Instandsetzung der Würzburger Hofkirche. (W związku z odnowieniem kościoła pałacowego w Würzburgu). Omówienie prac konserwatorskich które przeprowadzono w obiekcie zbudowanym 1732—1734 r. jako skrzydło rezydencji biskupiej. Zniszczone w wyniku bombardowania i pożaru sztukaterie i złączenia poddane zostały całkowitej prawie rekonstrukcji, pokryte marmoryzowanym stiukiem filary i pilastry odpolerowano po odczyszczeniu agatem, a zniszczone w połowie malowidła kopuły zrekonstruowano po utrwaleniu pozostałości preparatami silikatowymi.

E. Lacroix, Die Jesuitenkirche zu Mannheim. (Kościół jezuicki w Mannheim). Historia budowlana 1756—1773, (Galli da Bibiena) wraz z charakterystyką prac konserwatorskich, usuwających skutki zniszczeń wojennych. Relacja z kontrowersyjnej dyskusji nad różnymi propozycjami odbudowy kopuły i charakterystyka skierowanego do realizacji projektu, który nie nawiązywał sztywno do stanu przed zniszczeniem, lecz wprowadzał zmiany w duchu zrealizowanego niedokładnie projektu barokowego.

O. Müller, Kloster Arnsburg in der Wetterau. (Klasztor Arnsburg

w dolinie rzeki Wetter). Omówienie prac konserwatorskich w zbudowanym na przełomie XII na XIII w., i rozbudowanym w XVIII w. obiekcie, który w XIX w. popadł w ruinę. Obecnie adaptuje się ruiny krużganku na cmentarz poległych, a inne pomieszczenia przystosowuje do potrzeb kultu, bądź w formie zamkniętej bądź też otwartej ruiny.

Recenzje. Personalia. Komunikaty.

ÖSTERREICHISCHE ZEITSCHRIFT FÜR KUNST UND DENKMALPFLEGE (kwartalnik). Wyd. Österreichisches Bundesdenkmalamt. Verlag Anton Schroll Wien.

Rocznik XVI, 1962. Zeszyt 1/2 stron 64, ilustracje.

G. Schmidt, Ein St. Pöltenner Missale aus dem frühen XV. Jahrhundert (Mszał z St. Pölten z pocz. XV. w.). Rozprawa z zakresu historii sztuki, omawiająca wymienione dzieło iluminatorstwa na tle innych zabytków epoki.

P. Pötschner, Die Wiederherstellung der Alterswohnung Grillparzers im Historischen Museum der Stadt Wien. (Przeprowadzona w Muzeum Historycznym Miasta Wiednia rekonstrukcja mieszkania, w którym na starość zamieszkiwał Grillparzer). Omówienie rekonstrukcji polegającej na zbudowaniu w sali wystawowej makiety w skali 1:1, w której odtworzone zostało wiernie mieszkanie pisarza za pomocą sprzętów i detali wyposażenia (drzwi, okna, podłogi, armatura) zachowanych prawie kompletnie w depozycie muzeum od 1884 r.

G. Tripp, Internationales Studienzentrum für Koservierung und Restaurierung des Kulturgutes. (Międzynarodowy Ośrodek Studiów w Zakresie Konserwacji i Restauracji Dóbr Kultury). Omówienie genezy powstania tej instytucji, charakterystyka organizacji i zadań oraz podsumowanie jej dotychczasowej działalności.

E. Krauss, Bericht über die Restaurierung der grossen Orgel in der Groote of St. Bavokerk in Harlem erbaut 1735—1738 durch Christiaan Müller. (Sprawozdanie z restauracji dużych organów w katedrze St. Bavo w Haarlem zbudowanych 1735—1738 r. przez Christiaana Müllera). Sprawozdanie z prac, w wyniku których zaliczany do najznakomitszych instrumentów swego rodzaju obiekt odzyskał swoje oryginalne brzmienie. Ponad-

to zdjęto XIX-wieczne przemalowania, odsłaniając pierwotną, kazeinowo-temperową polichromię prospektu a piszczalkom nadano dawny blask przez obłożenie cynfolią.

W. Semetkowski, Universitätsdocent Dr. P. Othmar Wonisch OSB.

Nekrolog. Recenzje.

Sprawozdania z prac:

Styria — U. Ocherbauer, Ortsbildpflege-Ehrenhausen. (Ehrenhausen jako zabytek urbanistyki). Omówienie problematyki konserwatorskiej i charakterystyka prac.

Tyrol — J. Menardi, Ratzenberg. Omówienie projektu nowej sieci komunikacyjnej i związanych z tym problemów konserwatorskich oraz zagadnienia uporządkowania fasad.

Wiedeń — W. Blauensteiner, Die Rettung des Ursulinenklosters. (Klasztor Urszulanek uratowany). Historia budowlana wzniesionego w 1665—1724 r. klasztoru SS Urszulanek wraz z omówieniem projektu adaptacji na siedzibę oddziału Akademii Muzycznej.

K. Beitzl, Die Hausapotheke des ehemaligen Ursulinenklosters. (Apteka domowa dawnego klasztoru SS Urszulanek). Charakterystyka architektury wnętrza, umeblowania i wyposażenia kompletnie zachowanej apteki klasztoru z drugiej ćwierci XVIII w.

E. Doberer, Die Ausstattung des Klosters mit spätbarocker Nischenplastik. (Komponowany w niszach późnobarokowy wystrój rzeźbiarski klasztoru). Inwentarz i omówienie bogatego wystroju wnętrza kościoła i klasztoru.

Burgenland — A. Schmelzer, Ortsbildpflege im Burgenland. (Ochrona zabytków urbanistyki w Burgenland). Omówienie problemów ochrony zabytkowego charakteru miast i osiedli prowincji Burgenland.

Zeszyt 3, stron 118, ilustracje.

W. Frodl, Lob der Methode. (Pochwała metody). Próba zanalizowania sytuacji na polu teorii i praktyki konserwatorskiej w zakresie architektury, ze szczególnym uwzględnieniem pojęcia rekonstrukcji, które uzyskało nowy sens w wyniku zniszczeń wojennych oraz postępu nauki i techniki.

G. Tripp, Überlegungen zur Fragen der Denkmalpflege. (Rozważania nad problemami ochrony zabytków). Uogólnienie wrażeń z ob-

jazdu zabytków Dolnej Saksonii i okręgu Halle-Drezno. Realizacje konserwatorskie w zakresie architektury (Hildesheim, Halberstädt, Magdeburg, Drezno) i urbanistyki (Hildesheim) dowodzą, zdaniem autorki, że przyjęte zasady całkowitej odbudowy lub daleko idącej rekonstrukcji uznać należy, wobec rozmiarów zniszczeń wojennych, za w pełni usprawiedliwione.

Autorka wyraża podziw dla poziomu prac konserwatorskich, ich naukowego udokumentowania i twórczego stosowania metod rekonstrukcji.

J. Z y k a n, Begriffsbildungen in der Denkmalpflege. (Tworzenie pojęć w dziedzinie ochrony zabytków). W nawiązaniu do pojęć Riegla autor sugeruje kilka wskazówek postępowania, mających na celu nowe sprecyzowanie ogólnych zasad konserwacji dzieł sztuki (niewidoczność zabezpieczeń, niemaskowanie śladów naturalnego procesu starzenia się zabytku, respektowanie nawarstwień itp.).

W. S e m e t k o w s k i, Erinnerungen an die K. K. Zentralkommission. (Wspomnienia o C. K. Komisji Centralnej). Wspomnienia pracownika tej instytucji z okresu jej reorganizacji i rozbudowy w latach 1911—1914.

I. H ö f e r, Auf dem Wege zu einer Zentralkartei der österreichischen Kunstdenkmäler (Na drodze do stworzenia centralnej kartoteki austriackich zabytków). Sprawozdanie z 3-letnich prac przygotowawczych, które pozwoliły zebrać bibliografię zabytków w odnośnych czasopismach. Obecnie zbiera się ogólną bibliografię. Planuje się zebranie materiałów ikonograficznych, pomiarowych i opisowych. Systematyzowane wg rodzajów sztuki i topografii materiały stanowiąc mają podstawę przyszłej kartoteki.

B. R e i c h h a r t, Die Architekturabteilung des Bundesdenkmalamtes. (Oddział Architektury Federalnego Urzędu Ochrony Zabytków). Charakterystyka działalności Oddziału obejmującej trzy zasadnicze dziedziny: inwentaryzację, badania technologiczne, nadzór konserwatorski.

E. G a s s e l s e d e r, Eine unpopuläre Einrichtung der österreichischen Denkmalpflege. (Niepopularna instytucja austriackiej ochrony zabytków). Uzasadnienie

istnienia i omówienie działania ustawy o zakazie wywozu dóbr kultury w jej kolejnych formach.

O. T r a p p, Burgendenkmalpflege in Tirol. (Ochrona zabytków budownictwa zamkowego w Tyrolu). Relacja ze stanu opieki nad tyrolskimi zamkami. Obiekty własności publicznej nie następcząją problemów. Natomiast stan prywatnych zamków budzi obawy. Brak funduszy na konserwację. Osobne zagadnienie to sprawa słusznej adaptacji i właściwego użytkowania przez właściciela.

E. E p p e l, Zur Qualitätsfrage der Neogotik. (Przyczynek do wartościowania neogotyku). Próba ustanowienia nowych kryteriów oceny neogotyku jako świadectwa określonej epoki i zabytku rzemiosła artystycznego na przykładzie analizy ołtarza z kościoła w Eggenburg.

E. F r o d l - K r a f t, Die Beleuchtung spätgotischer Flügelaltäre (Oświetlenie późnogotyckich ołtarzy szafowych). Artykuł sugeruje, że trójwymiarowa struktura ołtarzy i neutralizujące działanie złocen wymagają oświetlonego rozproszonym, lecz dość intensywnym światłem wnętrza i lekko przyćmionego tła okien. Zdaniem autorki właściwy efekt zapewnia nie witraż, lecz stosowane powszechnie w dobie powstawania ołtarzy oszklenie gomólkami.

E. D o b e r e r, Zur Bestimmung frühmittelalterlicher Werkstücke (W sprawie określania wczesnośredniowiecznych elementów budowlanych). Artykuł zajmuje się problemem identyfikacji i datowania wtórnie użytych elementów architektury i wystroju.

H. L a d e n b a u e r - O r e l, Das Castellum des Hl. Wolfgang in Wieselburg an der Erlauf (Kasztel św. Wolfganga w Wieselburgu nad rzeką Erlauf). Relacja z wyników badań wykopaliskowych, które wykazały istnienie wokół kościoła kasztelu o charakterze refugium dla okolicznej ludności. Obiekt datowany na koniec X wieku.

N. W i b i r a l, Neue Funde in Lambach (Nowe odkrycia w Lambach). Opis fragmentów fresków z poł. XI w. odkrytych w toku dalszych prac w kościele w Lambach.

A. K l a a r, Die mittelalterliche Wiener Hofburg (Średniowieczny zamek królewski w Wiedniu). Historia budowlana obiektu oraz próba ustalenia wcześniejszej niż

dotąd znana daty jego budowy (II ćwierć XIII w.). Na podstawie studiów porównawczych i analizy przekazów historycznych.

E. H e i n z l e, Die Restaurierung der Stadtpfarrkirche St. Nikolaus in Feldkirch (Restauracja kościoła parafialnego św. Mikołaja w Feldkirch). Omówienie prac konserwatorskich, mających na celu usunięcie XIX-wiecznych przeróbek budowlanych i współczesnej im polichromii.

S. H a r t w a g n e r, Höllein — die Rettung einer Filialkirche (Akcja ratowania kościoła filialnego w Höllein). Opis wzmocnienia struktury XI-wiecznego kościoła przez zastosowanie żelaznych skotwień i zastrzyków z zaprawy wapiennej przy jednoczesnym nasyceniu splekanych sklepień zaprawą cementową. Równocześnie zabezpieczono fragmenty XII-wiecznych fresków.

J. G r i t s c h, Das „Schwarze“ Kreuz in der Spitalkirche zu Innsbruck („Czarny” krucyfiks z kościoła szpitalnego w Innsbruku). Komunikat o konserwacji późnogotyckiego krucyfiksu, pochodzącego z kościoła św. Jakuba. W czasie prac usunięto kolejne warstwy malarskie (czarną olejną z XIX w., żółtawą z końca XVIII w., dobrze zachowaną żółtoróżową z ok. 1724). i odkryto pierwotną polichromię w kolorze zielonkawo-żółtym, na podkładzie czerwonym zakładanym bez kredowego gruntu.

H. K o r t a n, Zur Restaurierung des Thurnfelder Altares (W sprawie restauracji ołtarza z Thurnfeld). Opis ołtarza (dzieło K. Waldmanna — III ćwierć XVI w.) i jego konserwacji, której głównym problemem były cztery obrazy warsztatu Cranacha Starszego (ok. 1530 r.) wmontowane do ołtarza już w czasie jego budowy, przy czym domalowano na nich część tła. Obecnie po odczyszczeniu, tła te, skutkiem odrębności wyrazu, kontrastowały zbyt silnie z partiami oryginalnymi. Usunięto więc tła domalowane przez Waldmanna, a następnie namalowano nowe tła, utrzymane w manierze Cranacha.

E. H a i n i s c h, Aus der Arbeit eines Inventarisors: der Entwurf zu einer Monstranz (Z pracy inwentaryzatora: Projekt monstrancji). Opis i analiza znalezionej w kościele parafialnym Buchkirchen (Dolna Austria) projektu utrzyma-

nej w późnogotyckich formach monstrancji (ok. 1600). Fundowany dla parafii obiekt niebawem po wykonaniu znalazł się we Wrocławiu w kościele Najświętszej Marii Panny na Piasku, skąd w XIX w. zaginął.

G. Mossler, Der Silbertalerfund von Krumbach, N. Ö. (Znalezisko srebrnych talarów w Krumbach, Dolna Austria). Opis zamurowanego w ścianie domu skarbu w postaci 100 srebrnych talarów z okresu 1555—1620.

A. Schmeller, Die Entdeckung von Forchtenstein (Odkrycie w Forchtenstein). Opis akcji rozpoznania i wstępnego zabezpieczenia nieznanego nauce dużego zespołu militariów, chorągwi, portretów i obrazów batalistycznych oraz powozów znajdującego się na zamku Forchtenstein.

U. Ocherbauer i G. Kodolitsch, Zum Fund des Weltgerichtsfreskos des Vorauer Stiftsmalers J. C. Hackhofer in Strallegg (W związku z odkryciem w Strallegg fresku o tematyce Sądu Ostatecznego pędzla J. C. Hackhofera — malarza klasztornego z Vorau). Sprawozdanie z odkrycia na ścianie kościoła parafialnego dobrze zachowanej kompozycji freskowej, przypisywanej przez autora, na podstawie analizy, Hackhoferowi. Data powstania wg przekazów historycznych — 1705—1706.

G. Bittner, Die Restaurierung der Pfarrkirche in Öd, Bezirk Amstetten N. Ö. (Restauracja kościoła parafialnego w Öd, okręg Amstetten, Dolna Austria). Zbudowany 1759—1761 obiekt pozbawiony został w XIX w. dużej części wystroju wnętrza. Ponadto przebudowie uległ hełm wieży. Obecnie przywrócono dawny kształt hełmu, wystrój wnętrza natomiast częściowo rekonstruowano, częściowo wykonano od nowa w formach kopionych z innych zabytków barokowych, częściowo skompletowano z wystroju innych obiektów.

W. Blauensteiner, Die Instandsetzung des Laudon-Schlusses in Hadersdorf (Odnowienie pałacu Laudona w Hadersdorf). Omówienie drobnych prac adaptacyjnych i remontowych w nawodnym pałacu, przebudowanym całkowicie w 1775 r. z wykorzystaniem częściowo jeszcze średniowiecznych elementów.

Zeszyt 4, stron 175, ilustracje.

P. Philippot, Die Integration von Fehlstellen in der Gemälderestaurierung. (Problem scalenia ubytków przy restauracji obrazów). Artykuł problemowy stanowiący próbę ustanowienia zasad postępowania wobec ubytków warstwy malarskiej w oparciu o omawiane obrazy (kopia Ostatniej Wieczerzy Leonarda, XV-wieczny tryptyk flamandzki, Św. Trójca mistrza z Flémalle, Niesienie Krzyża H. Boscha). Analiza podkreśla artystycznie twórczy a zarazem naukowo kontrolowany charakter procesu restauracji zalecając, w zależności od rodzaju i wielkości obrazu, techniki wykonania, stylu, stopnia zniszczenia itp., stosowanie bezwzględnie różnych metod — od neutralizacji (kopia Leonarda) do całkowicie nierozpoznawalnej rekonstrukcji (H. Bosch). W zakończeniu podano szczegóły techniczne, dotyczące zakładania kitów, werniksów i punktowania.

N. Wibiral, Wandmalereien der Reformationszeit im Chor der Pfarrkirche von Frankenmarkt (Malowidła ściennie z okresu Reformacji w prezbiterium kościoła parafialnego w Frankenmarkt). Relacja z odkrycia oraz opis i szczegółowa analiza malowideł (I poł. XVI w.) wykonanych częściowo „al fresco” częściowo „al secco” na płn. ścianie prezbiterium. Malowidła dzielą się na cztery cykle tematyczne: Dekalog, N. P. Maria w Chwale, Sakramenty, Sąd Ostateczny.

H. Langberg, Denkmalpflege in Dänemark (Ochrona zabytków w Danii). Charakterystyka organizacji i działalności społecznej, kościelnej i państwowej opieki nad dobrami kultury i krajobrazem. Omówienie stanu inwentarza zabytków, problematyki konserwatorskiej oraz przebiegu ważniejszych prac.

E. Frodl-Kraft, „Wiedererweckte Glasmalerei” in den romantischen Fenstern der Franzenburg in Laxenburg („Wskrzeszona sztuka witrażowa” w romantycznych oknach zamku Franzenburg w Laxenburg). Artykuł omawiający na przykładzie wymienionych okien zjawisko odrodzenia się sztuki witrażowej w pocz. XIX w. Poparta badaniami historycznymi analiza okien, będących dziełem kilku mistrzów, ujawnia dwie różne techniki wykonania — jedną tradycyj-

na, wywodzącą się ze zdobnictwa naczyń szklanych i drugą w pewnym sensie nowatorską, opartą na monumentalnych tradycjach witraży średniowiecznych. Wykonawcą tych drugich jest G. S. Mohn (zm. 1825), któremu przypisuje się zasługę odrodzenia średniowiecznej techniki i stworzenie podstaw do rozwoju XIX-wiecznego witrażownictwa.

O. Wächter, Die Restaurierung des Wiener Dioskurides als technologisches Problem (Restauracja Wiedeńskiego Dioskuridesa jako problem technologiczny). Szczegółowe omówienie technologii prac konserwatorskich przeprowadzonych przy sławnym iluminowanym herbarium bizantyjskim (ok. 512) w pracowni konserwatorskiej Austriackiej Biblioteki Narodowej. Autor przeprowadza wnikliwą analizę technologiczną pergaminu i materiałów użytych do napisów i iluminacji posługując się bogatą literaturą i źródłami a następnie omawia główne problemy konserwatorskie (utrwalenie pergaminu, utrwalenie i regeneracja barwników, usunięcie plam) z podaniem receptury stosowanych środków.

Redaktion Dagobert Frey + Verzeichniss seiner Werke (Od redakcji: Dagobert Frey + Spis jego dzieł naukowych).

H. Kortan, Das Bulletin des Institut Royal du Patrimoine Artistique (Biuletyn Institut Royal du Patrimoine Artistique). Omówienie treści czterech dotychczas wydanych zeszytów biuletynu.

Recenzje, Sprawozdania z prac konserwatorskich.

R. Wurzer, Das Zusammenwirken von Denkmalpflege und Städtebau gezeigt am Beispiel des „Trauntores” in Gmunden (Współdziałanie konserwatorów i urbanistów objaśnione na przykładzie bramy miejskiej „Trauntor” w Gmunden). Opis kolejnych przekształceń projektu poszerzenia ulicy przelotowej, prowadzącej przez dawną bramę miejską. W związku z realizacją projektu przewidywano konieczność przebudowy lub zniesienia bramy. Zmieniony w toku dyskusji projekt przewiduje rozwidlenie poszerzonej jezdni przed bramą i przebicie przez sąsiedni dom dodatkowego przejazdu.

Marian Arszyński

MALTECHNIK — TECHNISCHE MITTEILUNGEN FÜR MALEREI UND BILDPFLEGE, Verlag Georg D. W. Callwey, München. Kwartalnik.

Z. 1, rocznik 68, 1 kwartał 1962, 28 stron, ilustracje.

E. D en n i n g e r, Kongress des Internationale Institute for Conservation of Historic and Artistic Works (IIC) in Rom. (Kongres Międzynarodowego Instytutu Konserwacji Dzieł Historycznych i Artystycznych (IIC) w Rzymie). Wykaz poruszanych na Kongresie (1961 r.) problemów oraz krótkie omówienie wygłoszonych referatów odnoszących się do metod analiz chemicznych i fizycznych: S. Augusti „Metody analizy i ich zastosowanie w badaniach dzieł sztuki i starożytności”, R. T. Gettens „Wniosek o wydanie podręcznika do analiz materiałów malarskich”, E. T. Hall „Metody analiz (fizycznych i mikrochemicznych) w zastosowaniu do obrazów i starożytności”, E. T. Jung „Zastosowanie mikroskopu elektronowego i krótkofalowych promieni rentgenowskich do analiz na obiektach bez ich naruszania”.

T. S c h n e i d e r, Methoden der Freskoübertragung in Italien. (Metody przeniesienia fresków stosowane we Włoszech), 8 ilustracji. Artykuł oparty na referatach wygłoszonych na Kongresie IIC, Rzym 1961: L. Tintori i P. Mora. Krótka wzmianka o budowie technicznej włoskich fresków XIV w. Podany dokładny opis postępowania przy stosowaniu metody „distacco” (polega na zdjęciu malowidła z warstwą „intonaco”) i metody „strappo” (polega na zdjęciu powłoki samego malowidła) oraz omówienie środków klejących stosowanych do przeklejania zdjętych malowideł na nowe podłoże, jak również rodzajów podłoży i ich umocnień.

R. S t r a u b, Neues und Altes über Holztafeln. (Nowe i stare w podobrazjach deskowych). Zawiera relację z 4 referatów wygłoszonych na Kongresie IIC w Rzymie 1961 r., pod wspólnym tytułem „Praktyczne metody konserwacji i przenoszenia na nowe podłoże malowideł na deskach”. Referaty wykazują różnice w poglądach. R. D. Buck porusza zagadnienie „mechaniki obrazów”, Ch. Wolters sposób zabezpieczania redukujący ruchy drewna, A. M. Lucas metodę

częściowego usuwania drewna podobrazia; C. Urbani wychodząc z założeń historyczno-estetycznych podaje krytyce stosowane obecnie metody konserwacji malowideł na deskach. Poleca i podaje sposób zabezpieczania metodą elektrophores.

Z colloquium (W rubryce publikowane wyciągi z colloquium prowadzonego przez kierownika Institut für Technologii der Malerei an der Staatlichen Akademie der bildenden Künste, Stuttgart, prof. K. Wehlte z pracownikami i studentami.) Porusza problemy z zakresu konserwacji zabytków i technologii malarskiej: Nieudane dublowanie przy zastosowaniu caparolu (125/7). Olejek terpentynowy zamiast benzyny lakowej (126/1). Pleśniejący pulment (126/3). Prześwitywanie gruntu bolusowego poprzez warstwę malowidła (126/5). Przeklejanie malowidła olejnego na grunty z dyspersji sztucznych żywic (126/8). Ochrona zabytków przeciw stosowaniu w konserwacji dyspersji sztucznych żywic.

Z. 2, rocznik 68, 2 kwartał 1962, 60 stron, ilustracje.

W. B r a n d t, Fotostaffelei für Gemäldeaufnahmen (Sztalugi fotograficzne do wykonywania zdjęć malowideł), 4 ilustracje. Opis i omówienie, opracowanych w Instytucie Technologii Malarstwa Państw. Akademii Sztuk, Stuttgart, sztalug przystosowanych do wykonywania zdjęć fotograficznych (dane techniczne) w zakresie dokumentacji konserwatorskiej (podczerwień, pozafiolet) z uwzględnieniem konstrukcji (skrzydła ruchome, ekrany) i rozmieszczenia lamp (podczerwień — Linestra, pozafiolet — L. Röhren 40W 15).

K. W e h l t e, Röntgenographische Aufnahmetechnik von Gemälden (Technika rentgenograficznych zdjęć malowideł), 8 ilustracji. Wyniki doświadczenia wykonanego na schodkowych klockach 4 rodzajów drewna, wykazujące zależność otrzymanego obrazu rentgenowskiego od gatunku, struktury i ustawienia usłojenia drewna w stosunku do lampy rentgenowskiej. Problem i sposób wykonania zdjęć rentgenowskich celem otrzymania obrazu płótna malowidła i tkaniny dublującej. Zagadnienie absorpcji promieni rentgenowskich przez poszczególne barwniki i określanie na tej podstawie ich pochodzenia chemicznego.

Wiadomości techniczne. Zawierają odpowiedzi na zagadnienia poruszane przez Czytelników. „Literatura fachowa dotycząca nauki o farbach” (72), „Cement marmurowy” (73).

Z colloquium (patrz Z. 1). Po raz drugi: olejek terpentynowy zamiast benzyny lakowej (127/1). Żółta neapolitańska (127/2). Zjełczały olej (127/3). Ziarnista biel cynkowa (127/6). Odpowiedzialność restauratora (128/6).

Referaty dla malarzy i restauratorów. Abstrakty artykułów z pism fachowych. L. Loose — La stereoradiographie, Studies in Conservation, Vol. 5, (1960), No. 3, pp. 85—88, illus.; Rees Jones, S. — Physics and painting, Bulletin of the Institute of Physics, Juni 1960, s. 151—165; W. Lowe — The conservation of stained glass, Studies in Conservation, Vol. 5, No. 4, (Nov. 1960), s. 139—149; E. Hawkins — The conservation of the mosaics at the Kariye Camii, Studies in Conservation, Vol. 5, (1960), No. 3, pp. 102—107.

Literatura fachowa. Podane abstrakty: G. Wyszecki, „Farbsysteme”, Musterschmidt-Verlag Göttingen—Berlin—Frankfurt 1960; H. Wagner, „Pigmente”, Wissenschaftliche Verlagsgesellschaft mbH Stuttgart 1960.

Krótkie wiadomości: „Czy stutgarcki Rembrandt jest falsyfikatem?” „Od nowa omówione wyniki ratowania ołtarza Dürera z Drezna”; „Koniunktura dla kopistów”.

Z. 3, rocznik 68, 3 kwartał 1962, 92 strony, ilustracje.

Th. B r a c h e r t, Verhütung von Gesundheitsschäden im Restaurieratelier. (Ochrona zdrowia w pracowni restauratorskiej). Artykuł ma na celu zwrócenie uwagi na szkodliwość niedoceniań działania niebezpiecznych dla organizmu ludzkiego materiałów używanych przy pracach konserwatorskich. Wyliczenie najczęściej stosowanych środków chemicznych, trujących farb i pyłów i określenie przy każdym z nich typu występujących schorzeń. Opisy i sposób stosowania masek i pomp ssących. Tabela dopuszczalnej w powietrzu ilości omawianych chemikaliów.

K. i A. R a f t, Technische Betrachtungen über Ferdinand Bol, (Techniczne uwagi o Ferdynandzie Bolu), 9 ilustracji. Obserwacje przeprowadzone na dwóch obrazach

Ferdynanda Bola z 1618 r. Krótka wzmianka biograficzna. Metody badań. Odczytanie budowy obrazu na podstawie wykonanych przekrojów stratygraficznych warstw malowidła (podmalówka grisaille, technika woskowo-żywiczna). Posłowie redakcji.

Wiadomości techniczne (patrz Z. 2). „Lak zabezpieczający srebro płatkowe” (74); „Matowanie powłoki końcowego werniksu” (75).

Z colloquium (patrz Z. 1). Retusze w technice fresku suchego wykonane na fresku mokrym (129/2); Nasączenie i ożywianie barwne zbladych fresków (129/2); Krótkofalowe promienie stosowane w diagnostyce (129/3); Aparaty wytwarzające mgłowy natrysk (129/4).

Referaty dla malarzy i restauratorów (patrz Z. 2): P. Philippot — Reflexions sur le problème de la formation des restaurateurs de peintures et de sculptures (Refleksje nad problemem kształcenia restauratorów malarstwa i rzeźby), *Studies in Conservation*, Vol. 5, (1960), No. 2, pp. 61—70.

Wiadomości z przemysłu: „Próżniowy ogrzewany stół” — opis ulepszonego modelu f-my P. Koch, Hannover.

Literatura fachowa (patrz Z. 2): E. E. Ploss „Ein Buch von alten Farben” (Księga o starych farbách). Impuls-Verlag Heinz Moos, Heidelberg u. Berlin, 1962; H. Lützel „Bildwörterbuch der Kunst” (Ilustrowany słownik sztuki), Ferd Dümmlers Verlag Bonn, 1962.

Krótkie wiadomości: „Odkrycie grobowców w Esslingen nad N. (w kościele Św. Dionizego)”.

Z. 4, rocznik 68, 4 kwartał 1962, 124 strony, ilustracje.

R. Schuh, Neue Methoden der Steinkonservierung (Nowe metody konserwacji kamieni), 3 ilustracje. Artykuł określa przyczyny zniszczeń kamieni (wpływy fizyczne, chemiczne, biologiczne, szkodliwe utrwalcze) i omawia metody konserwacji ze wskazaniem wadliwych i dających pozytywne wyniki.

W. Brandt, Freskouübertragung in der Restauratorenausbildung (Przenoszenie fresku jako umiejętność konserwatorska), 14 ilustracji. Sprawozdanie ze szkolnego ćwiczenia przenoszenia fresku (kopia) przeprowadzonego w Instytucie Technologii Malarstwa w Stuttgarcie. Dokładny opis postępowania i czynności przy zastosowa-

niu metody „strappo” (polegającej na zdjęciu powłoki samego malowidła), szczegółowo ilustrowany. W zamknięciu końcowym wzmianka o metodach przenoszenia i przechowywania dużych płaszczyzn fresków w Instytucie Centralnym Konserwacji w Rzymie,

V.D.G.R. — Verband Deutscher Gemälderrestauratoren E.V. (Związek Niemieckich Restauratorów Malowideł); Tagung Hildesheim und Hannover 1962 (Sesja w Hildesheim i Hanowerze 1962). Sprawozdanie z przebiegu Sesji. Omówienie problemów konserwatorskich i prac, z którymi zapoznano się 32 uczestników z Niemiec, Danii, i Szwecji: m. innymi — Konserwacja romańskiego drewnianego stropu u Św. Michała w Hildesheim; Konserwacja ołtarza w Wernigerode; Zwalczanie anobium; Dublowanie z zastosowaniem próżni, uproszczonymi środkami.

Z colloquium (patrz Z. 1). Ocet jako dodatek do kleju (129/5). W jakich wypadkach oczyszczać obiekty (130/3). Zdjęcia rentgenowskie na papierze odwracalnym (131/3). Promienie mieszane (długie i krótkie) w rentgenografii malowideł (131/4).

Krótkie wiadomości: Jeszcze o przypadku stuttgartarckiego Rembrandta.

Inhaltsverzeichnis der Jahrgänge 1961/1962. (Spis treści roczników 1961(62). Podział rzeczowy.

Zofia Medwecka

BULLETIN DU LABORATOIRE DU MUSÉE DU LOUVRE (dodatek do „Revue du Louvre” — Paryż). Ukazuje się raz w roku. Nr 7 — 1962 56 stron, ilustracje.

M. Hours, Figures de Corot. Studium fotograficzne i radiograficzne. Obserwacje i przedstawienie fotografii i radiogramów z portretów i kompozycji Corota znajdujących się w Muzeum Luwru.

S. Delburgo, Étude métallographique d'un objet en argent. Studium metalograficzne jednego z obiektów srebrnych Muzeum Luwru przedstawia zastosowanie: rentgenografii (defektoskopii), gammagrafii (źródło promieniowania — radioizotop Ir 192 — 20 curie), mikrografii (szlif pow. 400 x), spektrografii (widmo emisyjne w

części nadfioletowej) oraz mikrosondy Castainga (analiza ilościowa).

A. Weil, Analyses non-destructives aux rayons X de deux monnaies romaines. Analizy nieiniszczące za pomocą promieni X dwu monet rzymskich przeprowadzone za pomocą fluorescencji rentgenowskiej (lampa molibdenowa, nap. 48 kV, nat. 24 mA) oraz dyfrakcji rentgenowskiej (lampa miedziowa, nap. 40 kV, nat. 4 mA).

BULLETIN DE L'INSTITUT ROYAL DU PATRIMOINE ARTISTIQUE (Bruksela). Ukazuje się raz w roku.

T. V — 1962. 245 s., ilustracje.

La Descente de Croix de Rubens — Étude préalable au traitement. Praca zbiorowa, 188 s. objętości. Studium obrazu Rubensa „Zdjęcie z Krzyża”, przewiezonego z Katedry w Antwerpii do Instytutu w Brukseli w celu przeprowadzenia konserwacji, stanowi podstawę decyzji dotyczącej sposobu konserwacji. Omawia: zagadnienie konserwacji (P. Coremans), ikonografię (N. Verhaegen), faktografię (J. van den Nieuwenhuizen), analizę stylistyczną obrazu (A. i P. Philippot), stan zachowania (P. Coremans i R. Marijnissen), skład i strukturę warstw oryginalnych (P. Coremans i J. Thiessen), podobrazie (R. Lefève), ramy (R. V. Sneyers), śruby podobrazia (D. Thomas-Goorieckx), impregnat smołowcowy drewna (I. Elskens), klimat (R. Lefève), zarządzenia i propozycje dotyczące umieszczenia (R. V. Sneyers). Omówienie ważniejszych przeprowadzonych zabiegów konserwatorskich i ich rezultatów zapowiada wydawca w następnym tomie Biuletynu. Artykuły w języku francuskim, obszerne tłumaczenia w flamandzkim.

F. Remy, Sur la présence de cobalt dans les verres égyptiens anciens. Identification spectrographique. Wyniki analiz fragmentów niebiesko-fioletowej emalii trzech obiektów ceramiki egipskiej z nowego państwa i okresu ptolemejskiego. Analizy pół-ilościowe wykonano spektrografem ARL — promień krzywizny 150 cm przy użyciu elektrod grafitowych. Streszczenie w języku flamandzkim.

D. Kaland a. K. Michelsen, A Medieval Panel Painting at

the University of Bergen. Preliminary Report. Sprawozdanie wstępne z badań i konserwacji XIII-wiecznego obrazu na drewnie, wym. 61,5 × 22 cm, fragmentu większej kompozycji. Zbadano drewno, pigmenty, spoiwa, werniksy, opisano stan zachowania i zamieszczono radiogramy. Konserwację przeprowadzono przy użyciu mieszaniny wosku pszczelego i żywicy damarowej w stosunku 7:2. Streszczenia w językach francuskim i flamandzkim.

E. Frison e. R. Lefève, Mitsumata — of Keizerspapier op een Japans Beeld uit de XVI—XVII eeuw. (Mitsumata — papier cesarski na rzeźbie japońskiej z XVI—XVII w.). Streszczenie francuskie.

H. Roosens, Voor een Nationale Commissie voor Opgravingen. Artykuł zawiera propozycje organizacyjne i regulaminowe dla Narodowej Komisji Wykopalisk. Tłumaczenie francuskie.

Kroniek (Kronika) w języku flamandzkim i francuskim. Podaje przegląd najważniejszych wydarzeń związanych z działalnością Instytutu w roku 1961, m. in. sprawę zaawansowania budowy nowego gmachu, działalność archiwum ikonograficznego, laboratorium badawczego, służby wykopaliskowej, współpracy z ICOM, odbytych praktyk.

ZBORNİK ZASZTITE SPOMENIKA KULTURE. Organ: Savezni Institut za Zaszтите Spomenika Kulture (Belgrad). Ukazuje się raz w roku. T. XII — 1961, 288 s., ilustracje.

Artykuły i studia

M. Muraro, Kilka uwag o freskach i technice ich konserwacji. Artykuł w języku włoskim ze słoweńskim tłumaczeniem. B. Maksimovič, Ochrona przyrody żywej w ramach zabytkowej urbanistyki. Obszerne streszczenie francuskie. M. Maksimovič. O sprzedaży i cesji prawa użytkowania pomników kultury, wydanych

z własności społecznej osobom prywatnym. Artykuł nie posiada streszczenia. G. Tomaševič, Współczesna konserwacja zabytków archeologicznych jako synteza prac badawczych. Streszczenie francuskie. R. Findrik, O ochronie domów wiejskich. Streszczenie francuskie.

Badania i prace konserwatorskie

S. Nenadovič, Dokumentacja konserwatorska architektury klasztoru w Resavie. I. Zdravkovič, Rezultaty badań naukowych i prac konserwatorskich na zamku w Zvečanie. S. Benič, Problemy urbanistyczne konserwacji w Dubrowniku, P. Petru, Sempetar i problem jego konserwacji. A. Faber, Prace nad jednym z zabytków archeologicznych (Wykonawstwo robót konserwatorskich w Varaždinske Toplice), R. Sikimič, Technika mozaik Gamzigradzkich. Wszystkie artykuły posiadają streszczenia francuskie.

Doniesienia

L. Beritič, Kościół-forteca Sudžuradž na Šipanie — Materiały dokumentalne konserwacji. Streszczenie francuskie. N. Katanič, Kontynuacja prac badawczych i studium starych mostów kamiennych. Streszczenie francuskie.

Narada służby konserwatorskiej w sprawie rejestracji, ewidencji i dokumentacji zabytków. (Konferencja odbyła się w Dubrowniku w dniach 5—7 grudnia 1960 r.). Sprawozdanie w Zborniku obejmuje 11 referatów i podsumowanie. Referaty: 1. Rezultaty ankiety o warunkach i problemach w pracy służby konserwatorskiej nad ewidencją i dokumentacją zabytków (B. Skakič), 2. Ochrona zabytków i rola prasy (M. Karahasan), 3. Rejestracja zabytków i prowadzenie ewidencji w przedmiocie ochrony przy służbie konserwatorskiej (M. Maksimovič), 4. Rejestracja i ewidencja zabytków w muzeach (N. Andrejevič-Kun), 5. Sto-

sowanie ustaw o ochronie zabytków w archiwach, szczególnie odnośnie rejestracji i ewidencji (F. Biljan), 6. Piśmiennictwo i druki jako zabytki i ich rejestracja (V. Pitovič), 7. Konwencja o ochronie dóbr kultury w wypadku konfliktu zbrojnego (R. Andelič), 8. Ewidencja zabytków (R. Vilkov), 9. Dokumentacja zabytków architektury (M. Čanak-Medič), 10. Dokumentacja prac konserwatorskich na zabytkach malarstwa (M. Medič), 11. Dokumentacja prac konserwatorskich na zabytkach sztuki stosowanej, archeologii i etnologii (M. Vunjak).

Komunikaty

M. Vunjak, Międzynarodowe Centrum Studiów nad Zabezpieczaniem i Konserwacją Zabytków w Rzymie. N. Pešič, Wymiana konserwatorów z R. L. Bułgarii.

Recenzje

Zamieszczono omówienie treści 10 czasopism, w tym trzech jugosłowiańskich. Czasopisma wydane w latach 1956—1960.

Wymiana publikacji

Zamieszcza ponad sto tytułów książek i czasopism w układzie alfabetycznym krajów wydania.

N. Katanič i M. Gajkovič, Grača za Proučavanje Starich Kamenich Mostova i Akvedukata w Srbiji, Makedoniji i Crnoj Gori (Materiały do studiów dawnych kamiennych mostów i akweduktów w Serbii, Macedonii i Czarnogórze). Dodatek „Zbornika Zaszтите Spomenika Kulture”, t. X, 1961 r., Belgrad 1961 r. 320 stron z ilustracjami + 36 plansz z rysunkami inwentaryzacyjnymi. Zawiera dokumentację 43 mostów (13 w Serbii, 13 w Macedonii, 17 w Czarnogórze) oraz 4 akweduktów. Streszczenia w języku francuskim.

Janusz Lehmann